

ACTIEONDERZOEK NAAR CIRCULAIRE GEBIEDS- ONTWIKKELING IN DE BINCKHORST

Een circulair gebied is meer dan circulaire gebouwen

Auteurs: Marleen Buizer, Ellen van Bueren, Bram Heijkers, Karel van den Berghe
Namens het ACCEZ-onderzoeksteam

Inhoudsopgave

1. Ansichtkaarten uit de Binckhorst 3

- Groeten uit de Binckhorst: Wat is circulaire gebiedsontwikkeling?
- Een circulair gebied is meer dan circulaire gebouwen
- Op ontdekkingstocht naar circulaire mogelijkheden
- Ruimte voor circulaire bedrijvigheid noodzakelijk
- Wat zijn mogelijke circulaire toekomsten voor de Binckhorst? Oogst en hergebruik in de Binckhorst onderbenut
- Een circulair gebied met bestaande bedrijven en mensen, het sociaal-economisch cement
- Sociaal-maatschappelijk cement
- De circulaire toekomst van Den Haag in handen van individuele bedrijven...
- ... of in handen van ontwikkelaars?
- Concluderend

2. Publicaties van het team 25

3. Interviews met de onderzoekers 27

Alsjeblieft, een set ansichtkaarten uit de Binckhorst. Het ACCEZ-onderzoeksteam stelde deze serie speciaal samen, voor [de parade door een circulaire Binckhorst](#). De kaarten geven je samen met het verhaal, een samenvatting van het onderzoek naar circulaire gebiedsontwikkeling dat zij in 2019 en 2020 uitvoerden.

Wat is circulaire gebiedsontwikkeling?

De Binckhorst staat niet op zichzelf. Het gebied waar wij ons onderzoek uitvoeren, staat voor vragen die relevant zijn voor heel veel steden. De verwachting van de Verenigde Naties is dat in 2050 twee derde van de wereldbevolking in steden woont. Daarnaast zijn steden de grootste verslinders van grondstoffen en producenten van enorme hoeveelheden afval, broeikasgassen en fijnstofdeeltjes. Het is daarom begrijpelijk dat de vraag gesteld wordt hoe bouw en gebiedsontwikkeling anders kunnen plaats vinden. 'Anders', dat wil zeggen op manieren die goed zijn voor de kwaliteit van wonen en werken en die tegelijkertijd de negatieve voetafdruk van de verstedelijking minimaliseren (denk daarbij ook aan: biodiversiteit, waterbeheer). Circulaire gebiedsontwikkeling kan een rol spelen om dit te verbeteren. Maar hoe?

Een circulair gebied is meer dan circulaire gebouwen

In de afgelopen jaren is er al veel nagedacht over de ‘circulaire economie’, voor de Binckhorst, de stad en landelijk. Er zijn modellen gemaakt, levenscyclusanalyses uitgevoerd, er is gerekend en getekend. Vaak concentreerden deze analyses zich op materialen en stofstromen. Het ging dan vooral over circulaire producten. *Minder vaak gingen de analyses over circulaire gebieden of wijken.* Het ging nauwelijks over hoe een wijk circulair kan zijn in het dagelijks functioneren. Hoe mooi zou het bijvoorbeeld zijn als groente-, fruit- en etensresten lokaal tot compost kunnen worden verwerkt en gebruikt, bijvoorbeeld in buurtparken en tuinen. Het ging al helemaal niet over hoe mensen in een gebied als de Binckhorst samenleven, over wat voor werk ze er doen, of over de geschiedenis van het gebied en de omgeving. Daarom kozen we er in ons onderzoek uitdrukkelijk voor niet te starten vanuit een leeg canvas. We vroegen ons eerst af wat het ‘sociaal cement’ is, in de Binckhorst, en wat de belangrijke gebiedsbepalende spelers zijn die een rol kunnen spelen in de circulaire ontwikkeling. Het gebied in te duiken was trouwens geen straf. De Binckhorst is een spannende, inspirerende wijk, wat vooral blijkt als je de mensen spreekt.

Op ontdekkingstocht naar circulaire mogelijkheden

Onze keuze om het proces en het gebied, en niet de materialenstromen centraal te stellen is wel op de proef gesteld. Door COVID-19 natuurlijk, maar ook door de vraag die ons vaak werd gesteld: namelijk wat voor concrete, direct uitvoerbare, praktische oplossingen wij als onderzoekers verwachtten aan te dragen. Als je uitgaat van een onderzoeksaanpak waarbij je juist niet ‘van buitenaf’ oplossingen komt aandragen, zoals bij een gemodelleerde grondstofstromenanalyse, dan ga je een proces van samenwerking aan. We vervangen het lineaire model van kennis ontwikkelen en ‘overdragen’, door een model waarbij het proces van ontdekken veel centraler staat. Dat zijn langdurige processen waarbij het formuleren van probleemstellingen en het aandragen van oplossingen van binnenuit komt, natuurlijk wel gevoed door wetenschappelijke kennis en door ervaringen in andere gebieden in binnen- en buitenland.

Ruimte voor circulaire bedrijvigheid noodzakelijk

We hebben bijeenkomsten bijgewoond, we zijn op bezoek geweest bij bedrijven en hebben hen uitgenodigd voor rondetafelgesprekken, we hebben veel interviews gedaan, en ook filminterviews, excursies en een serie leerbijeenkomsten georganiseerd. Studenten hebben daarbij een grote rol gespeeld. Zij brachten de frisse blik van een generatie voor het voetlicht die duurzaamheid heel belangrijk vindt. Ook zij waren veel in het gebied te vinden. In het onderzoek lieten we ons in de keuze van focus en oriëntatie leiden door al die ontmoetingen. Deze aanpak bracht ons onder andere op het spoor van het centraal stellen van de bestaande circulaire bedrijvigheid. We konden ons vinden in een van de conclusies van een recent rapport van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL, 2019), dat stelde dat 'oude (circulaire) initiatieven' soms van de radar dreigen te verdwijnen. Je kunt daarbij bijvoorbeeld denken aan alle reparatie- en herstelbedrijven. In de Binckhorst zagen we dat juist zij zich regelmatig genoodzaakt zien te moeten verhuizen of zelfs stoppen. De bouwontwikkelingen in het gebied spelen daarbij een belangrijke rol, omdat zij de huurprijzen opdrijven. De actiegerichte aanpak zette ons ook op het spoor van de rol van de grote industrie, zoals de beton- en asfaltcentrales en de afvalinzameling, die van belang zijn voor het circulair functioneren van Den Haag als geheel. *Maar de door de woningbouw gedomineerde gebiedsontwikkeling laat weinig ruimte voor deze bedrijvigheid in het gebied, en is daarmee ook van invloed op de circulaire mogelijkheden van Den Haag.* Het laatste woord is daarover nog niet gezegd.

Oogst en hergebruik in de Binckhorst onderbenut

Samenvattend: bij het stellen van de vraag “Wat zijn de mogelijke circulaire toekomsten van de Binckhorst” zijn we het gebied en de geschiedenis in gedoken. We hebben gekeken vanuit het gebied zelf, maar ook vanuit de positionering van het gebied binnen de gemeente en regio.

Voor wie de Binckhorst kent, is het beeld van sloop inmiddels bijna vertrouwd. De aanleg van de Victory BoogieWoogie tunnel is daar oorzaak van, maar ook andere stukken zijn inmiddels veranderd in opslagplaatsen voor materialen, of blijven al een tijdje braakliggen. De kippen, icoon van de Binckhorst, struinen er onverstoord tussendoor.

Een analyse van de sloop- en bouwagenda van Den Haag laat inmiddels zien dat in potentie vraag en aanbod van bepaalde materialen op elkaar aansluiten. Maar daar dreigt een kans gemist te gaan worden. Dat is interessant.

Wat zijn mogelijke circulaire toekomsten voor de Binckhorst?

Een circulair gebied met bestaande bedrijven en mensen, het sociaal-economisch cement

We ontdekten al vroeg, dat er bij veel van de actieve ondernemers en betrokkenen in het gebied een gevoel van onzekerheid heerst. Veel panden worden beheerd door tijdelijk vastgoedbeheerders. Naast de starters, herbergen deze panden ondernemers die al een lange relatie hebben met de Binckhorst. Regelmatig hebben ze al op verschillende plekken in de Binckhorst gebivakkeerd. Dat geldt althans voor de 'kleine en middelgrote' bedrijven en organisaties. Hun takken van sport zijn veelzijdig, en variëren van timmerbedrijven en autoreparatiebedrijven tot horeca, van opknappplaatsen tot ontwerpstudio's, van sport en toneel tot taarten en bierbrouwerij. In meerdere of mindere mate vormden zij het 'sociaal-economisch cement' van het gebied, en maken het levendig. *We hebben de onzekerheid waar veel van hen mee kampen ook wel 'verplaatsingsstress' genoemd. Sommigen van hen zijn inmiddels failliet gegaan.*

Wat opviel, is dat veel van deze ondernemingen een vorm van circulariteit in hun genen hebben. Materialen worden opgeknapt voor hergebruik, of er wordt gewerkt aan nieuwe duurzame ontwerpen.

Wat ons ook opviel, is dat veel van de bedrijven vormen van sociale circulariteit laten zien. Ze zijn gericht op herintreden van mensen met afstand tot de arbeidsmarkt, of werken met vrijwilligers die via hun werkzaamheden een belangrijke plaats in de samenleving hebben. Of het nou ging om het circuleren van kennis, van materialen of van mensen, de 'wijk' en de nabijheid van alle elementen waren er belangrijk voor.

Sociaal- maatschappelijk cement

Dit is dus een belangrijke constatering. *Met de kennis van de bestaande ondernemers, vrijwilligers, werkenden en soms al bewoners, is een goede start, of misschien beter gezegd, 'doorstart' te maken als het gaat om het realiseren het 'circulaire gebied'.* Deze vorm van circulariteit correspondeert misschien niet precies met de berekeningen en modellen van materiaal- en stofstromen, maar sluit wèl aan bij de realiteit van de huidige bewoners en werkenden in het gebied. Daarop in te spelen vergt wel een plan, en het moet dus tijdig bij verantwoordelijke bestuurders, raadsleden en ambtenaren op het netvlies staan. Het vereist samenwerking van de gemeentelijke projectorganisatie en ontwikkelaars met de organisaties die actief zijn in het gebied. Een groot deel van de bedrijven en organisaties, maar ook bewoners of werknemers, is actief in de netwerkorganisatie l'M BINCK', of in de ondernemersvereniging BLF, of ze zijn in andere formele of informele netwerkverbanden actief. Gebiedsontwikkeling heeft dus ook een sociaal-maatschappelijke en economische circulariteitsanalyse nodig. Het reserveren van ruimte voor deze bedrijven voorkomt dat hun potentie voor het gebied onder druk komt te staan. *Betaalbaarheid van werkplaatsen is al snel een knelpunt.* Een 'waardencanvas' zoals gebruikt in het onderzoek, is een goed hulpmiddel bij het creëren van overzicht van mogelijkheden en de haalbaarheid daarvan. Waar wil je gezamenlijk naar toe, met de wijk? Ook daarbij kunnen de verschillende netwerkorganisaties een rol spelen en dat doen zij ten dele ook al.

De circulaire toekomst van Den Haag in handen van individuele bedrijven...

Gevoed door observaties in het gebied en inspeland op de actualiteit, waren er niet alleen de kleine en middelgrote ondernemers om ons op te richten. Wat betreft de grotere ondernemers zijn afval, beton en asfalt drie stromen of grondstoffen die in de Binckhorst worden verzameld, geproduceerd en/of verwerkt. Het is in relatie tot de bedrijven die zich met deze stromen bezighouden, dat de spanning tussen woningbouw en bedrijvigheid zich evenééns sterk laat voelen. Zowel bij de HMS als bij de BAM leefden, en leven, verduurzamingsambities, maar de woningbouw, met strenge eisen op het gebied van stank en uitstoot bemoeilijkt het combineren van deze functies. Voor BAM is inmiddels besloten, dat zij met subsidie van het rijk zullen verplaatsen, of opgaan in een andere locatie elders in de provincie. Dat vertrek, of het mogelijke vertrek van anderen, levert belangrijke vragen op. Wat betekent verplaatsing voor de circulaire toekomst van de wijk? Het gaat hier weliswaar om milieubelastende activiteiten, maar uitplaatsing betekent méér vervoersstromen, en vermindering van de mogelijkheden voor het sluiten van kringlopen op het niveau van de gemeente Den Haag. *Besluiten van individuele bedrijven in een gebiedsontwikkeling zijn dus van invloed op de circulaire toekomst van niet alleen de Binckhorst, maar ook van de gemeente Den Haag de omliggende regio.*

... of in handen van ontwikkelaars?

De Omgevingswet en het omgevingsplan bevestigen een verdere decentralisatie van de besluitvorming over de ontwikkelingen. Maar de nadruk op ontwikkeling zonder dat er een overkoepelend beeld of plan is van hoe een gebied circulair kan gaan functioneren leidt ertoe, dat ontwikkelaars zich vooral richten op de circulariteit van hun eigen te ontwikkelen gebouw, en niet zozeer op andere mogelijke bijdragen aan de circulaire wijk. Die bijdragen kunnen gaan over iets ogenschijnlijk simpels als het gescheiden inzamelen van groente, fruit en etensresten. Het kan ook gaan om het reserveren van ruimte voor circulaire activiteiten en diensten voor bewoners of anderen uit de wijk, bijvoorbeeld voor reparatie of deelgebruik van spullen. Of het kan gaan om bijdragen aan groen, water en openbare plekken. Wat dat laatste betreft is er nog een slag te winnen in de visievorming over circulaire gebiedsontwikkeling.

*De circulaire toekomst van de Binckhorst
in handen van ontwikkelaars?*

Groeten uit de toekomst

Een
circulair
gebied met
bestaande
bedrijven
en mensen,
het
sociaal-
economisch
cement

Concluderend

Bij het stellen van de vraag naar de mogelijke circulaire toekomsten van de Binckhorst, maar ook van Den Haag en de omliggende regio, is het dus van belang:

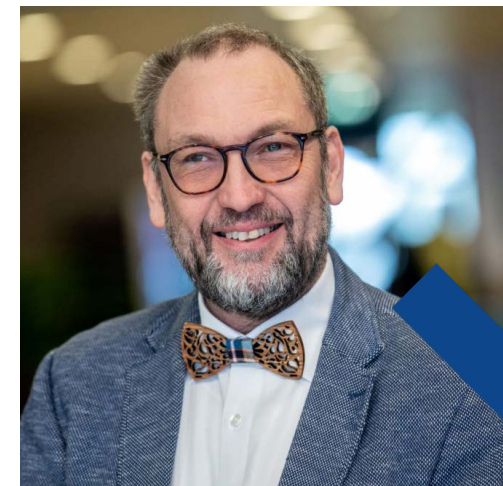
- Met elkaar te identificeren wat de resterende mogelijkheden zijn voor de circulaire economie in de Binckhorst, mogelijkheden die gaan voorbij het individuele circulaire gebouw of de bouwkegel.
- Het met elkaar bewust worden van de (mogelijke) rol van een gebied en van bedrijven in een gebied in een lokale en in een regionale circulaire economie, met daaronder een helder plan.
- Het leren begrijpen van hoe het 'sociaal cement' in een gebied kan bijdragen aan het creëren en invullen van circulaire mogelijkheden.

Publicaties

Enkele publicaties van de onderzoekers:

- Van den Berghe, K., & Vos, M. (2019). [Circular Area Design or Circular Area Functioning? A Discourse-Institutional Analysis of Circular Area Developments in Amsterdam and Utrecht, The Netherlands](#). Sustainability, 11(18), 4875.
- Van den Berghe, K. B. J. (2021). [De paradox van circulariteit](#). Ruimte: vakblad van de Vlaamse Vereniging voor Ruimte en Planning (Brussel), 49(141).
- Van den Berghe, K. B. J., & van Bakel, S. C. J. (2021). [Een circulair ontwerp moet ook circulair werken](#). Gebiedsontwikkeling.nu
- Verhagen, T. J., Sauer, M. L., van der Voet, E., & Sprecher, B. (2021). [Matching Demolition and Construction Material Flows, an Urban Mining Case Study](#). Sustainability, 13(2), 653.
- Sprecher, B., Verhagen, T. J., Sauer, M. L., Baars, M., Heintz, J., & Fishman, T. [Material intensity database for the Dutch building stock: Towards Big Data in material stock analysis](#). Journal of Industrial Ecology
- Kwee, M., Heitbrink, E., Meijs, L., & 'S Jongers, T. (2020). [Circulaire economie kan alleen van iedereen zijn](#). Gebiedsontwikkeling.nu
- Dittrich, K. (2019). [Circulaire waarde\(n\)modellen. Een multidisciplinaire benadering voor het verduurzamen van mkb-bedrijven in de maak- en voedingsindustrie](#). Inaugurele rede, Hogeschool Rotterdam Uitgeverij.
- Buizer, M. (2021). [Maak van Victory Boogie Woogietunnel een innovatieve parkeertunnel van Nederland](#). Opiniestuk, AD.

Interviews met de onderzoekers

Burger spil in het web van circulariteit

Lucas Meijs

Wat hebben de Rotterdamse Meent en de Haagse Binckhorst met elkaar te maken? “De methode leert ons hoe je een gebied kan bekijken en beleid kan maken waar burgers, in al hun rollen, wat mee kunnen. Het verlaagt de drempel om betrokken te zijn.” In gesprek met Lucas Meijs, Erasmus Universiteit Rotterdam, over circulariteit als commons, medezeggenschap en eigenaarschap van burgers, goede intenties laten slagen en participatie in het kwadraat. [Lees hier verder.](#)

Binckhorst herberg van kennis

Marleen Buizer

‘Het werken op een campus ver weg van de complexe werkelijkheid heeft geen zin als je de verhalen van binnenuit wil leren kennen.’

Marleen Buizer, onderzoeker en docent aan Wageningen University & Research, is al jaren actief in de Binckhorst. In het ACCEZ-onderzoek legt zij de verbinding tussen onderwijs en het onderzoek. Lees hier over de veranderingen mét bijkomende uitdagingen die zij de Binckhorst en haar gebruikers al heeft zien doormaken, en blik op de toekomst van kennisuitwisseling, ontmoeting en verbindende taal.

[Lees hier verder.](#)

Canvas voor circulaire waardecreatie in de Binckhorst

Bram Heijkers en Koen Dittrich

Aan de hand van een goed ingevulde waardecanvas kan je niet alleen bepalen waar en in wat waarde zit, maar ook voor welke partij en wat daarvoor nodig is. “Iedereen die met gebiedsontwikkeling aan de slag wil, kan gemakkelijk gebruik maken van dit canvas om zo tot een overeenstemming of actieplan te komen.” Bram Heijkers en Koen Dittrich, Erasmus Universiteit Rotterdam, deden voor ACCEZ onderzoek naar nieuwe businessmodellen voor circulaire gebiedsontwikkeling in de Binckhorst, en richtten zich specifiek op het realiseren van circulaire waardecreatie met GFE-stromen (groenten, fruit en etensresten) uit hoogbouw. [Lees hier verder.](#)

Beton: fundering voor een circulaire Binckhorst

Teun Verhagen

“De Binckhorst kan door de gemeente als voorbeeld worden gebruikt hoe het hergebruik van sloopmateriaal wél zou moeten gebeuren.” Teun Verhagen, Universiteit Leiden, maakt deel uit van het onderzoeksteam. Samen met Benjamin Sprecher, Universiteit Leiden, onderzoekt hij hoe de materiaalstromen binnen de Binckhorst gaan veranderen bij een circulaire herontwikkeling van het gebied. In dit interview vertelt hij over zijn inzichten tot dusver. [Lees hier verder.](#)

secretariaat@accez.nl

www.accez.nl

